

*І. П. Приходько,
к. е. н., доцент, докторант,
Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України*

ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИЩОЇ АГРАРНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ

Виявлено позитивні аспекти практики державного управління вищими навчальними закладами. Визначено пріоритети подальшого розвитку державного управління в галузі аграрної освіти, перспективні можливості його удосконалення в сучасних умовах.

The positive aspects of practice of state administration by higher educational establishments are exposed. Priorities of subsequent development of state administration are certain in industries of agrarian education, perspective possibilities of his improvement in modern terms.

Ключові слова: аграрна освіта, Болонський процес, державне управління, інформаційний простір, модернізація, моніторинг, реформування, формування.

ВСТУП

Для того, щоб Україна повністю увійшла до Болонського процесу, їй потрібно не тільки здійснити значні зміни в системі вищої аграрної освіти, але й започаткувати європейські стандарти якості освіти, демократизувати освітню сферу без втрати кваліфікаційних показників, змінити управління якістю освітнього процесу. Для підвищення якості дуже важливо забезпечити єдність внутрішньої оцінки з оцінкою зовнішньою. Моніторинг якості національної системи освіти визнано Радою Європи головним завданням, що передує створенню єдиного Європейського простору вищої освіти у 2011 році. Саме Болонський процес посилив європейський акцент оцінювання, контролю та сертифікації якості освіти.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— виявити позитивні аспекти практики державного управління вищими навчальними закладами.

— визначити пріоритети подальшого розвитку державного управління в галузі аграрної освіти, перспективні можливості його удосконалення в сучасних умовах.

РЕЗУЛЬТАТИ

Модернізація управління якістю освіти, пошук нових, відкритих і демократичних її моделей стали важливим напрямом реформування в сфері вищої української освіти. Для досягнення цієї стратегічної мети першочерговим було налагодження високопрофесійного наукового, аналітичного і прогностичного супроводу управлінських рішень через моніторинг якості діяльності ВНЗ. Він є надзвичайно важливим поруч з такими обов'язковими умовами забезпечення якості, котрими є ретельний підбір викладачів та адміністраторів; постійне підвищення їх кваліфікації; розвиток нових технологій і методик навчання; інтеграція навчальних і наукових на-

прямів діяльності навчального закладу; зіставлення освітнього процесу з міжнародними стандартами [3, с. 90]. Під моніторингом якості в освітній галузі найчастіше розуміють комплексну систему спостережень за станом системи освіти та змінами, що відбуваються в ній і її окремих елементах, оцінювання ситуації та вироблення прогнозу щодо якості освіти та її можливого розвитку.

Моніторинг якості діяльності ВНЗ України передбачав: вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду оцінювання якості освітньої галузі й створення на основі цього національної системи індикаторів і критеріїв якості освіти, формування національної та регіональної електронної бази даних стосовно якості функціонування системи вищої аграрної освіти України; розробку принципів і методів вироблення освітніх стандартів відповідно до вимог Державного освітнього стандарту за ступенями навчання [5, с. 63]. Моніторинг, який постійно проводив департамент вищої аграрної освіти МОН України, дав можливість одночасно використовувати його і як засіб проведення соціально-педагогічних досліджень, і як інструмент управлінського впливу на систему вищої аграрної освіти. Завдяки новому рівневі інформаційного забезпечення, впровадженню моніторингових технологій стало можливим прийняття управлінських рішень, які сприяли: удосконаленню форм і методів освітньої діяльності; підвищенню якості та оперативності вирішення планово-економічних, методичних та інших завдань; формуванню загального інформаційного простору в системі вищої аграрної освіти.

Швидкий розвиток ринку освітніх послуг, в умовах інтенсивного розвитку Болонського процесу, продемонстрував втрату адекватності створеної в 1996 році національної системи, що спонукало до перегляду концепції та нормативно-правової бази ліцензування та акредитації. Тільки у 2000 році через управління ліцензування та акредитації Міністерства освіти і науки України пройшло 1360 ліцензійних та акредитаційних справ. Сприятливим фактором для перегляду чинних на той час нормативів стали кадрові зміни в міністерстві та його підрозділах. На початку 2001 року МОН України був розроблений проект концепції реорганізації системи ліцензування і акредитації ВНЗ, котрий передбачав:

— посилення ролі й відповідальності МОН України в прове-

денні ліцензування і акредитації з врахуванням європейського досвіду;

— більш широке залучення до цих процесів громадськості;

— підвищення рівня прозорості системи;

— спрощення процедури за рахунок скорочення проміжних етапів і термінів розгляду матеріалів;

— централізацію фінансового контролю і оптимізацію витрат навчального закладу.

Формування нової системи регулювання освітньої діяльності почалось з часу затвердження 9 серпня 2001 року постановою Кабінету Міністрів України за № 978 "Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах і вищих професійних училищах", котрі доповнив наказ МОН від 14 січня 2002 року "Про експертну комісію і порядок проведення акредитаційної експертизи". Саме ці нормативні акти повною мірою і визначили процедуру акредитації і регламент її проходження. Перевірка навчальної діяльності щодо відповідності акредитаційним критеріям і вимогам, сформульованим ДАК, доручались тепер створеним МОН України експертним комісіям, до складу яких увійшли провідні вчені, представники органів управління, підприємств, установ і організацій. Склад кожної комісії був зумовлений конкретною спеціальністю і рівнем її акредитації. Так, були створені умови для покращення контролю якості діяльності ВНЗ та швидкого розповсюдження освітніх інновацій.

Нововведення не тільки змінили процедуру акредитаційного процесу, але й тривалість роботи експертної комісії в навчальному закладі, що скоротилась від двох тижнів до п'яти днів. При акредитації навчальних закладів з визначеним рівнем та статусом основна увага тепер зосереджувалась на показниках наукової і методичної, а не навчальної діяльності. Був значно спрощений і порядок проходження повторної акредитації. ВНЗ отримали право перепідготовки з акредитованих спеціальностей без проходження спеціального ліцензування, а національним ВНЗ стали видавати акредитаційні сертифікати з подвійним терміном дії до 10 років.

Для органів державного управління найважливішим чинником якості діяльності ВНЗ є якість підготовки викладачів, домінуючою якою є гармонія особистісного й професійного розвитку, фор-

мування не лише викладача-предметника, а людини культури, гуманної, громадянсько свідомої. Розвиток і якість освіти залежать від багатьох чинників і факторів (рівень соціально-економічного розвитку, наукові традиції та ін.).

Однією з важливих складових оцінки якості освіти поряд з підготовкою залишалась атестація наукових і педагогічних кадрів. Згідно зі статтею 21 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" від 13 грудня 1991 року атестація наукових і науково-педагогічних працівників ВНЗ проводилась не менше одного разу на п'ять років [2] з метою: оцінки рівня професійної підготовки викладача, результативності його роботи; визначення відповідності кваліфікації займаній посаді; з'ясування перспективи використання його здібностей, стимулювання підвищення його професійного рівня; визначення потреби в підвищенні кваліфікації.

Аналіз стану освітянських кадрів у вищій школі України показав, що нині спостерігається неузгодженість швидких темпів модернізації вищої аграрної освіти з процесами підготовки й перепідготовки викладацьких кадрів вищої аграрної освіти, їх слабкий інформаційний і методичний супровід, який в цілому призводить до зниження якості вищої освіти [3, с. 91]. Тому, як свідчать результати соціологічного опитування, що наведені в Посланні Президента України до Верховної Ради 2008 р., 60% населення переконані в тому, що за роки незалежності погіршилась якість освіти, і лише 18% висловлюють впевненість, що наша школа дає добрі знання. Ці показники, мабуть, відображають об'єктивне співвідношення в Україні між якісною і неякісною освітою [6, с. 8].

Важливою умовою якісного покращення викладацького складу вищої школи є необхідність надання більших прав вченим радам провідних ВНЗ країни щодо присвоєння вчених ступенів і дещо знизити бюрократизованість ВАК України. Таким чином, для багатьох науковців було б знято перешкоди в мобільності на європейському просторі. Багато позитивного робиться в цьому напрямі.

Але виникає питання, чому тоді загальна чисельність кандидатів і докторів наук у ВНЗ зменшується, а їх середній вік становить 50—60 років? Саме проблема негнучкості та інерційності системи освіти багато в чому і зумовлює проблему дефіциту викладацьких

і управлінських кадрів необхідної кваліфікації. Через низький рівень заробітної платні державна система освіти стає все менш привабливою сферою професійної діяльності. Так, якщо наприкінці 90-х років професор отримував в 2,5 рази більше робітника в абсолютних вимірах, то зараз — на чверть менше. Інакше кажучи, купівельна спроможність професорської заробітної платні знизилась за останні 15 років у 4,6 рази [1, с. 13].

Низький рівень офіційної заробітної плати і нерозвиненість механізмів додаткового легального заробітку приводять до зростання обсягу тіньових фінансових потоків у системі освіти. Зниження престижу професії викладача є основною причиною відпливу кваліфікованих кадрів у інші сфери діяльності. Система перепідготовки, підвищення кваліфікації, яка відстає від реальних потреб галузі, не дозволяє здійснювати розвиток кадрового потенціалу, здатного забезпечити сучасний зміст освітнього процесу і працювати, використовуючи сучасні освітні технології. Найпривабливіший для викладача варіант кар'єрного зростання пов'язаний з перспективою призначення на адміністративні посади, проте ефективні механізми ротатії управлінських кадрів у системі освіти ще не розроблені.

Особливо важливим для вирішення цієї проблеми є впровадження прозорої системи стимулювання якісної праці викладачів ВНЗ, її гнучке реагування на реальні результати їхньої роботи, а для цього, очевидно, слід уточнити положення щодо атестації ВНЗ і викладачів у контексті забезпечення нових вимірів якості освіти. У сучасній Україні в багатьох випадках рівень оплати фахівців визначається, на жаль, не стільки рівнем кваліфікації, скільки існуючими галузевими показниками, що значно ускладнює проблему втримання фахівців високої кваліфікації. Тільки протязі 90-х років з України виїхало понад 7 тис. вчених вищої кваліфікації (академіків, професорів, кандидатів наук [1, с. 13]). Значна частина фахівців переходять у галузі з вищим рівнем заробітної плати. Зрозуміло, що вимоги до кадрів, ефективності їхньої роботи можуть підвищуватися тільки із докорінним поліпшенням правового забезпечення їхньої діяльності, наукового осмислення сучасної державної кадрової політики [4, с. 142].

До ефективного управління навчальним закладом варто залучати досвідчених менеджерів або зобов'язати увесь керівний склад

ВНЗ, факультетів, лабораторій, кафедр отримувати ступені магістрів, а потім регулярно підвищувати кваліфікацію, ділитися досвідом [7, с. 100]. Без організації досліджень зовнішнього середовища, внутрішніх проблем досягти високої якості та ефективного розвитку вищих навчальних закладів неможливо. Щодо оцінювання професійної діяльності викладацького складу ВНЗ, то нам здається, що саме впровадження сучасних методичних підходів буде сприяти самооцінці та плануванню розвитку викладачів, більш об'єктивним рішенням у системі управління персоналом ВНЗ [8, с. 151]. Слід відзначити, що оцінювання результатів професійної діяльності викладачів ВНЗ є тільки однією складовою системи управління, яка має бути доповнена іншими складовими, щоб забезпечити комплексність та ефективність системи управління якістю освіти.

На нашу думку, за всієї нагальності розв'язання практичних проблем моніторингу якості вищої освіти, їх не можна розглядати без надійного методологічного й теоретичного осягнення нових цілей і цінностей вищої аграрної освіти. Потрібно вибрати ту оптимальну кількість критеріїв, яка забезпечить відповідну оцінку вищих навчальних закладів. Актуальним у нашій державі є запровадження інституту аудиту в освіті для здійснення незалежної інспекції навчальних закладів. Ці структури визначали б їхній якісний рейтинг, залучаючи до цього процесу громадські організації, замовників та споживачів освіти. Результатами таких перевірок мають бути плани вдосконалення діяльності навчальних закладів, їхнє реформування, спрямоване на відповідність суспільним потребам. Усі ці заходи, звичайно, мають оформлятися в адекватні, професійно підготовлені різномірневі управлінські рішення.

Актуальною проблемою лишається проблема вдосконалення нормативних документів щодо видачі випускникам ВНЗ дипломів державного зразка. Механізми і способи підвищення якості — це проблема значною мірою внутрішньозавзівська, тому напрями їх розвитку не визначено на рівні Болонського процесу. Окреслено тільки необхідність розробки спільних зрозумілих критеріїв оцінювання якості. В процесі моніторингу на національних рівнях освіти можуть бути задіяні урядові структури, незалежні агенції, самі навчальні заклади та незалежні експерти.

В подальшому роботу у цьому напрямі має вести саме ВНЗ. Це пов'язано з тим, що рівень автономії ВНЗ країн, що входять до Ради Європи, значно вищий, ніж рівень автономії українських ВНЗ. У зв'язку з цим якість навчання сьогодні для вищого навчального закладу стає головним чинником.

Якщо в Україні не проводити реформу управління якістю діяльності вищої школи чи відкладати її здійснення, то країна неминуче опиниться на шляху ізоляції від Європи і навіть Росії, у ній ускладниться криза. Ця робота потребує від органів державного управління системності, наукової обґрунтованості у формуванні національної концепції її реалізації. Для країни, що прагне до економічного і суспільного розвитку, вступу до ЄС, альтернативи Болонському процесу немає.

ВИСНОВКИ

Отже, на наш погляд, нині нашому освітньому керівництву і всій академічній спільноті необхідно не лише виконувати положення Болонської декларації та подальших європейських документів, а й постійно поширювати інформацію про важливість якісної оцінки освітньо-наукового комплексу для сучасного розвитку країни. Саме рейтингова система оцінювання діяльності вищих навчальних закладів дозволить: виявити певні закономірності, тенденції функціонування вищої школи; інформувати суспільство про стан вищої аграрної освіти, рівень якості освітньої діяльності та підготовки фахівців, динаміку розвитку вищих навчальних закладів, їх позиціювання на ринку освітніх послуг і ринку праці; приймати адекватні управлінські рішення щодо вдосконалення системи управління якістю вищої аграрної освіти. Становлення та розвиток маркетингу в державному управлінні якістю діяльності ВНЗ сприятиме подальшому розвитку і вдосконаленню вищої аграрної освіти, враховуючи потреби сьогодення, і цим самим буде відігравати значущу роль в умовах інтеграції України до європейської спільноти.

Література:

1. Астахова В. Система образования Украины в поисках ответов на глобальные вызовы эпохи // Новый коллегіум. — 2004. — № 5 — 6. — С. 12 — 15.
2. Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність" від 13 грудня 1991 року, № 1977-ХІІ // Урядовий кур'єр. — 1991. — 19 груд.

3. Вікторів В. Кадровий потенціал освіти в системі управління її якістю // Вища освіта України. — 2004. — № 4. — С. 89—93.

4. Воронько О. Кадрова політика — універсальний важіль державного будівництва // Вісник НАДУ. — 2004. — № 2. — С. 141—152.

5. Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі: Посібн. для педагогічних працівників і студентів педагогічних вищих навчальних закладів. — Вінниця: ДОВ "Вінниця", 2002. — 116 с.

6. Дробноход М. Наша вища школа. Чи зробимо рішучий крок назустріч прийдешньому. Доповідь на Міжнародному конгресі. Українська освіта у світовому просторі. м. Київ, 19—21 жовтня 2008 р. // Освіта і управління. — 2008. — Т. 9. — № 3—4. — С. 7—18.

7. Нижник Н., Гончарук Н., Прокопенко Л. Проблеми реформування професійного навчання державних службовців у контексті європейського вибору України // Статистика України. — 2006. — № 1. — С. 98—102.

8. Хотомлянський О., Дерев'яно Т. Методичні питання оцінювання результатів професійної діяльності професорсько-викладацького складу вищого навчального закладу // Освіта і управління. — 2006. — Т. 9. — № 3—4. — С. 144—151.

Стаття надійшла до редакції 26.07.2010 р.

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ІНВЕСТИЦІЇ.

ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

ЖУРНАЛ ВИХОДИТЬ 24 РАЗИ НА РІК
Через редакцію передплата проводиться з будь-якого місяця!

Передплатний індекс: 23892

Свідоцтво КВ № 12178-1062 ПР від 11.01.2007 року

www.investplan.com.ua

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з

ЕКОНОМІКИ

ЗАСНОВНИКИ:

- Рада по вивченню продуктивних сил України Національної академії наук України.
- ТОВ "ДКС Центр"

вул. Дорогомишська, 18, к. 29
(044) 458 10 73, 537 14 33, 229 26 28
e-mail: dks@kiev.rel.com
economy_2008@ukr.net